

TITLE OF THE ENTRY: Kauhaw sa Tingadlaw

DIVISION: Regional Languages Division

CATEGORY: Short Story-Hiligaynon

SYNOPSIS

Nahubsan ang bugtong nga bubon nga ginakuhaan sang tubi nga ilimnon sa sitio sang Igbatwan matapos maglinog sang nagligad nga bulan. Ginapatihan nga ginbalhin sang linog ang ilig sang tubi sa bubon gani ginpangita ang bag-o nga ililigan sini apang wala ini matultoli. Bangod sini ang bilog nga sitio nagabatyag sang tuman nga kauhaw.

Nainom na ni Mayang ang ulihi nga tigas sang tubi kagab-i. Subong nga kaagahon kinahanglan niya tuhoyon kon hulaton niya ang pag-abot sang iya bana halin sa banwa sa diin ini nagaobra kag sang isa pa ka adlaw niya ginapaabot, ukon hulaton niya ang nagahinampot nga ulan kay ikatatlo na nga semana sang Mayo, ukon mapasimpalad sia nga magsag-ob sa tuboran sa kaiping nga sitio samtang may kusog pa sia.

Nahibaloan niya ang kabudlay sang pagsag-ob sa tuboran sang Karit-an. Lampas isa ka oras ang lalakton niya agod malab-ot ang tuboran nga ang alagyan pil-as nga taklaron kag dulhogon. Mahimo ikamatay niya kon mahulog sia sa batuhon nga pil-as. Ginalikawan ini nga lugar bangod madamo na diri ang nagkalahulog kag nasamaran. Amo ini ng pinakamalapit nga tuboran sa iya apang malayo ini sa mga pamalay gani malaka ang nagasag-ob didto. Wala man kapat-oran nga may tubi gihapon ang tuboran sang Karit-an kay ginasiling nga ginbalhin man sang linog ang ilig sini. Ugaling bangod sa iya tuman nga kauhaw, nagtuhoy sia nga atubangon ang katalagman.

Ang paglakat ni Mayang sa tuboran sang Karit-an makapabag-o sang iya kabuhi paagi sa pagbulong indi lamang sang iya kauhaw kondi sang iya man tagipusuon.

KAUHAW SA TINGADLAW

Namalo na ang manok apang wala gihapon magdapo ang katuyo kay Mayang. Nagahigda sia sa tupad sang iya nagakatulog nga lapsag samtang ang iya hunahuna tinuboan gilayon sang pakpak kag lumupad sa pagtultol kay Kintoy nga iya bana. Kahapon pa niya ini ginapaabot gikan sa banwa sa diin ini nagaobra. Kon nakaabot si Kintoy, may tubi kuntani sia nga mainom subong.

Nauhaw sia. Gintulok niya ang wala unod nga mga galon nga natumpok sa kahoy nga halagayan. Nagpanagitlon sia sang madumdoman ang ulihi nga tigis sang tubi nga iya gin-inom kagab-i. Karon bisan isa ka tulo wala na bilin. Wala kapat-oran nga subong nga adlaw maabot si Kintoy ukon ang ulan nga madugay na niya ginapaabot.

Humalin sang gintubuan sia sang panimuot, wala pa mahubsi ang bugtong nga bubon nga ginakuhaan sang tubi nga ilimnon sa ila sitio sang Igbatwan. Ginapatihan nga dala ini sang masingkal nga tingadlaw kag pagbag-o sa dalagan sang panahon. Ugaling indi mahimo nga mahubsan ang bubon kay may unay ini nga tuboran. Daw nagsunggod ini kay nagmala gilayon pagkatapos sang linog sang nagligad nga bulan. Tatlo na ka adlaw sang ulihi nga nasag-oban ang bubon.

Siling sang mga tigulang, ginbalhin sang linog ang ilig sang tuboran gani kinahanglan ini pangitaon. Madamo ang mga nanglughot sa bag-o nga ililigan sang tuboran ugaling tubtob subong napaslawan sila. Gani ang bilog nga Igbatwan subong nagabatyag sang tuman nga kauhaw.

Gintilawan nila nga padalumon ang bubon apang nagkaladupol lang ang ila mga pangkutkot sa batuhon sini nga sadsaran, wala sing may nagtahos nga tubi. Gani ang tagsa ka panimalay nanglaghap sa mga suok nga mahimo kuhaan sang tubi nga mainom. Ang iban nagsaylo na lang sang ila puluy-an.

Nagapati ang mga tigulang nga ang kaluwasan sang ila sitio magaabot sa dagway sang ulan, kag nagahinampot na ini kay pila na ka gab-i nga nasaksihan nila nga may tubong na ang bulan kag madamol na ang gal-om. Gani sa tagsa ka paggunom sang langit, dalayon sila nga nagahanda sang mga banga kag tadyaw agod saluron ang tubi-ulan. Ang tubi gikan sa langit matinlo kag mahimo imnon.

Nadumdoman ni Mayang nga sang una nga linghod pa sia sang panuigon, nagasugod ang bulan sang Mayo nga nagahinurusgan ang ulan kag dalayon nga basa ang duta. Ugaling karon ikatatlo na nga semana sang Mayo, wala pa gihapon bisan talithi kag dalayon man nga nagabigol ang duta. Ang dalan nagabangag nga daw ginagaang sa kainit. Tubtob man subong wala gihapon nagaguluwa ang mga ipot-ipot sa puno sang dapdap kon gab-i. Ginapatihan nga samtang indi mag-abot ang ulan, indi man sila matuboan sing pakpak.

Ang hunahuna ni Mayang nangsaghap sa mga kasuokan sa diin pa may tubi nga mainom. Nalighot na niya ang bilog nga Igbatwan kag ang mga kaiping sini nga mga sitio sang Igdoldol, Igbudyawi, Igsantol, kag Iglumboy. Apang isa lang ang nahibaloan niya – ang tuboran sang Karit-an nga sakop sang Iglumboy.

Madugay na sia nga wala makabalik didto humalin sang nag-asawahay sila ni Kintoy. Ginapanganinaw niya ang mga dinag-on kag kahigaran sang dalaga pa sia kag

hilway pa ang iya tagipusuon. Nakayuhom sia nga may kakunyag sa iya nadumdoman apang indi si Kintoy ang unod sang iya hunahuna.

Si Kintoy kaangay sang ulan nga ginapaabot niya sa tingadlaw. Ugaling sa iya kauhaw, indi na niya ini mahulat. Nahangpan niya ang kalayuon sang Karit-an kag ang kaupod sini nga katalagman. Lampas isa ka oras ang lalakton niya agod malab-ot ang tuboran nga ang alagyan pil-as nga taklaron kag dulhogon. Mahimo ikamatay niya kon mahulog sia sa batuhon nga pil-as. Ginalikawan ini nga lugar bangod madamo na diri ang nagkalahulog kag nasamaran. Ang tuboran sang Karit-an ang pinakamalapit sa iya apang malayo ini sa mga pamalay kag talagsa lang ginakadtoan gani wala sing makabulig sa iya pananglit sumala ang iya tikang. Ugaling bangod sa iya tuman nga kauhaw, handa niya atubangon ang katalagman.

Nabatyagan niya nga naggiho ang lapsag sa pagkahigda sini. Nagtuyo sia nga ibilin ini apang malayo ang antad sang mga pamalay sa Igbatwan kag napatung-an sang mga buklod. Ang iya mga ugangan tigulang na kag ang iya mga bayaw masako man sa pagpangita sang ila palangabuhian. Gani tinuhoy niya nga dal-on na lang ang lapsag. Nahadlok man sia nga ibilin ini kay kon may malain nga matabo, pat-od nga basulon sia ni Kintoy. Kinahanglan man paliguan ang lapsag kay madugay na nga wala ini masibini.

Nagbangon sia agod maghimos. Nahusay na ang iya hunahuna nga masag-ob sa tuboran sang Karit-an kay kon maligaran pa sang isa ka adlaw, madulaan na sia sing kusog pa nga maglakat. Basi masapwan na lang sila nga mag-ilooy nga wala na sing ginhawa. Gintukis niya ang bintana. Madulom pa ang kasilingan. Nagdapyo sa iya guya

ang dupoy-dupoy sang kaagahon gikan sa madabong nga bahin sang buklod nga nagalapos sa puno sang dapdap sa tupad sang ila kamalig.

Bangod wala sing tubi nga mahimo tanokan, ginpaligid na lang niya sa baga ang lima ka bilog nga balinghoy. Kaunon niya ang duha ka bilog kag balonon ang nabilin agod indi sia magutoman sa dalanon. Nahibaloan niya nga madugangan ang iya kauhaw sa pagkaon sini apang kinahanglan niya ang kusog sa iya paglakat. Sa indi magdugay, manghina sia kon indi sia makainom sang tubi gani matul-id kag maabtik ang iya panggiho. Nahangpan niya ang kabudlay nga nagahulat sa iya.

Sang makaundang sia, ginbugkos niya ang patadyong nga ginhatag sa iya ni Kintoy kag ginsuob niya ini sa iya liog agod himuon nga duyan sang lapsag. Duha pa lang ini ka bulan gani mamag-an. Gindab-ot niya ang alat nga himo sa kawayan kag ginsulod diri ang lima ka plastik nga galon kag ang tatlo ka nabilin nga balinghoy nga naputos sa dahon sang saging. Sinukbit niya sa iya magtimbang nga abaga ang uluyatan sang alat. Nagtadlong ang iya panindog dala sang katimbang nga bug-at sa iya atubang kag likod.

Ginlambongan sia sang kapung-aw kag kahidlaw sa iya bana samtang ginatakup ang ganhaan sang ila kamalig. Malipayon kuntani ang iya paglakat pakadto sa tuboran sang Karit-an kon upod niya si Kintoy. Apang nasat-oman niya sa panghulag sini humalin sang nagligad nga mga binulan, inanay nga nagtahaw ang pagpalangga sini sa iya. Sang bag-o pa lang ini makaobra sa banwa, nagapauli ini sa Igbatwan matag Sabado. Ugaling subong, kaisa sa isa ka bulan na lamang sila nagakitaay. Indi niya man mabasol ang iya bana kay malayo sa banwa ang ila ginapuy-an. Tunga ini sa adlaw kon lakton.

Wala sing salakyan nga makasulod sa Igbatwan tubtob subong kay wala sing dalan nga maagyan.

Wala man sia isaway sa iya bana kay mabuot kag mapinalanggaon ini. Mabakas ini mangita sang kalan-on nila. Ugaling kinahanglanon man ni Mayang ang pag-atipan kag pagpalangga kay sa iya pagpati indi lamang sa pagkaon nagakabuhi ang tawo. Nagsulod sa iya hunahuna nga ayhan may iban nga kahagugma si Kintoy sa banwa gani wala na ini gana magpauli sa Igbatwan. Nakabatyag sia sang kaimon.

Binalikan niya ang tion nga nagapangaluyag pa lang si Kintoy sa iya. Sang una, wala sia nakabatyag sang bisan malabuhok nga kaila kay Kintoy bisan pa matuod nga maambong ini kag may makawiwili nga yuhom tungod sang magtimbang nga yupok sa iya guya. Apang maalam nga tawo si Kintoy. Bangod indi lagi makasulod sa ganhaan sang tagipusuon ni Mayang, sa bintana ini nag-agi agod hagopon ang pag-angga ni Mayang. Ang iya iloy sini ang una nga gintihol-tihol ni Kintoy agod maglapit ang panimuot nila nga duha.

Gani ang iloy niya mismo ang nagtulod kay Kintoy nga mangharana kay matahom ang tingog kag ansyano ini magkuting-kuting sang gitara. Ang iloy niya man ang nagabukas sang bintana matag gab-i agod madunggan ni Mayang ang amba ni Kintoy sa matam-is nga pagpaningog.

“Kinahanglan mo sang upod sa pagpangabuhi,” ang bilin sang iya iloy sa malulo nga tingog. “Angay sang gugma ang kabuhi matahom apang mapintas kag mapiguson kon ikaw nagaisahanon.”

Wala mabugtoi sang kwerdas ang gitara ni Kintoy sa iya pagkuting-kuting, kag sumabat gilayon sa pag-ugoy-ugoy si Mayang. Gani bisan wala pa makapaayaw sa iya pagkadalaga, pinakasal sia gilayon sang iya iloy. Luyag sini nga makatukod na sang iya panimalay si Mayang kay may ginabatyag ini nga sakit. Handom sang iya iloy nga magtawhay ang hunahuna sa wala pa mag-untay ang buol sini. Isa ka bulan matapos makasal si Mayang, malinong nga nagtaliwan ang iya iloy sa katulugon sini. Nauna na nga nagpahuway sang dayon ang iya amay sang mga lima ka tuig bangod sa sakit sang tiyan nga wala dayon madapati sing bulong. Bugtong nga bata si Mayang gani sang mapatay ang iya mga ginikanan, si Kintoy ang nangin salandigan niya. Ginpakamaayo niya nga sa duta sang iya mga ginikanan sila mapuyo nga mag-asawa kay amo lang ini ang handomanan nga nabilin sa iya bisan pa nga malayo ini sa iban nga mga pamalay.

Ugaling ang ginhandom sang iya iloy wala matuman kay subong nagaisahanon man sia gihapon. Wala sia sing madangpan sang mga lisod niya. Bisan ara si Kintoy, talagsa lang sila nagakitaay. Gani ang antad sang ila pag-updanay, nagpatubo sa iya sang kasubo tubtob nga namukad ini sang kaakig kag kaimon.

Nanigal-ot sa hunahuna niya si Dado.

Si Dado ang una nga nagpukaw sang iya balatyagon. Ginbalikan niya ang tion sang una sila nagkitaay mga tatlo ka tuig ang nagligad. Ang iya tagipusuon natumo sa kakunyag sa sini nga handurawon. Tuman pa sadto ka lamharon sang iya balatyagon kag wala sing dinahom-dahom sa ginatawag nga paghigugma. Bisan pa isa lamang sila ka sitio, talagsa sa malaka nga magsumalangay sila. Makaupdanay sila sa mga

pagtililipon sa kasal, bunyag, pista, kag bilasyon apang wala sila sing kahigayonan nga makasugilanon. Tubtob lamang sila sa pasiplat kag kon kaisa sa pangilay ni Dado.

Tingadlaw man sadto. Naghagaday sila nga magpakaisa nga manaklas sang lumboy kag maligo sa tuboran sang Karit-an. Didto niya una nasugata sa idalom sang pil-as si Dado nga upod sang iya magulang nga lalaki.

Nakaus-os si Mayang sa iya pagdulhog sa pil-as sang makadapyos ang iya kamot sa balagon nga ginauyatan. Nataboan man nga nagahulat si Dado sa idalom gani nasalo sia sini. Nabatyagan niya ang mapag-on nga butkon sang ulitawo nga nagsambod sa matibsol niya nga balikawang. Nagtampad gilayon sa iya guya ang mahuloy nga mga mata sini nga nagpangilay sa iya. Hinali lumaktaw ang pitik sang iya dughan. Kon wala mag-igham ang magulang ni Dado, indi pa kuntani sia magpanginpadlos sa hakos sini. Wala sia nakatikab sa pagbulag sang ila mga lawas. Nahuya sia nga nagkuob samtang nagapalayo. Ginbalon niya ang matam-is nga yuhom ni Dado.

Humalin sadto natublag ang balatyagon ni Mayang. Wala sia matulugi sadto nga gab-i kay ang iya hunahuna naglugayaw kaupod ni Dado. Mabatyagan pa niya ang kainit sang ginhawa sini sa iya guya, ang kaamyon sang alisbong sang lawas sini nga nabulad sa initan, kag ang kailila nga tulok sini nga nagalahos sa iya kaundan.

Hinali nabugto ang iya paghanduraw sa hibi sang lapsag. Nagdulog sia kag naglingkod sa nahal-id nga puno sang kamansi sa higad sang dalan agod pasusohon ang lapsag. Wala pa magtungang sa oras ang iya lakat apang may iwag na sa paggitib sang adlaw sa mulud-an. Nagpadayon sia sa pagtikang sang matulogan liwat ang lapsag.

Nagapasulod sia sa sitio sang Iglumboy sang makadungog sia sang huni sang mga pispis nga sa gab-i lamang niya mabatian. Nadumdoman niya ang paandam sang iya iloy nga maghalong sa likoan sang Iglumboy nga nadaydayan sang matag-as nga mga puno sang tipulo. Ginakuno nga pamilya sang mga amalanhig ang nagapuyo sa lugar nga ini kag ang iban sa ila nagapanglaas bisan pa tungang-adlaw.

Hinadlokan si Mayang sang makita nga wala ang luy-a nga ginasibit sa panapton sang lapsag kon magguwa ini agod indi matiawan. Dalayon nga bilin sang iya iloy nga magpangaman kay bisan diin magkadto madamo sang malain nga ginhawa.

Sang malapit na sia sa likoan sang Iglumboy, ginkay-o ni Mayang ang lampin nga nagaputos sa lapsag sa sulod sang patadyong. Itago niya kuntani ang lapsag sa panulok sang ila malabayan. Apang hinali nga gumuwa si Tya Oya nga ginakuno nga pinakasupog nga amalanhig sa Iglumboy. Sa iya pagkahibalo, lampas kasiyaman na ang panuigon ni Tya Oya ugaling kon tulukon malig-on sa gihapon ang iya panindog kag panglakat. Nagadulot ang panulok sini sa pinutos nga lapsag sang makalab-ot sila sa ginatindogan sini sa dalan.

“Aga pa kamo?” ang bugno ni Tya Oya.

“Huo. Maayo kay indi pa sakit ang init,” ang sabat ni Mayang nga hungod gimbaskog ang iya tingog agod matabonan ang iya kahadlok.

“Sin-o upod nyo?” ang pamangkot ni Tya Oya nga inanay nagpalapit sa ila.

Nagbinutig si Mayang nga may upod sia nga nagapakari kag gintudo ang iya ginhalinan. Nasiplatan niya ang kakilas sang mga mata sang tigulang.

Padayon nga nagpalapit si Tya Oya. Daw madalagan sa kahadlok si Mayang pabalik sa iya ginhalinan. Nahibaloan niya nga bisan magsinggit sia tubtob nga magkalapaos, wala sing makadungog sa iya kay malayo ini nga lugar sa mga pamalay.

“Mayang, hulata nyo ko!” Ang tingog sang tigulang gikan sa likuran niya.

Nagbalikid sia kag nakita niya si Ingga nga halin man sa ila sitio. Nagahangos ini nga nagpalapit sa ila. Kapitoan kag lima na ang panuigon ni Ingga apang angay sa mga tigulang sa ila lugar, mabaskog kag mapagsik ini.

Nakita niya nga nag-isol si Tya Oya kag inanay nga nagsulod sa ila kudal nga kawayan. Nakaginhawa sia sang madalom. Ginsaysay ni Ingga nga ginpaagyan man ini sia sang una ni Tya Oya sang ginabusong pa lang sini ang iya subang.

“Ginhunosan ko sang binangon,” ang siling ni Ingga. “Hadlokan man!”

Malapit si Mayang sa tigulang kay ginatugpo sia sang una sa subang ni Ingga. Dako ang luyag sini sa iya ugaling kay palainom ini sang tuba kag masingki sing panimuot nga kon mahubog, nagamaoy kag nagapanghangkat sang away. Gani namalabag ang iloy ni Mayang nga magdayunay sila bisan pa nga si Ingga na ang nagpangabay nga pasugtan ang subang sini nga mangaluyag kay Mayang. Amo ini ang kabangdanan ngaa gintulod sang iya iloy si Kintoy nga haranahan sia. Humalin sang nag-asawahay sila ni Kintoy, nag-untat kag nagpalayo na man ini kag subong may panimalay na.

“Masag-ob ka sa Karit-an? Nakita ko kamo nga naglabay sa balay.”

“Huo kay wala na kami tubi nga mainom.”

“Ngaa gindala mo ang lapsag?”

“Wala ko mabinlan sa iya.”

“Ibilin sa akon. Idul-ong ko karon sa balay nyo. Delikado magdulhog sa pil-as nga may upod nga lapsag.”

Mabatyagan ni Mayang ang kalig-on sang mga tinaga ni Ingga. Wala pa sia makabalos sang hinali gindawhat sini sa iya ang patadyong nga nasudlan sang lapsag. Nagpasupil sia kay nagasalig sia nga bantayan kag halongan sini ang iya lapsag.

“Siling nila nagbalhin ang ilig sang tuboran sang Karit-an tungod sa linog,” ang paaman ni Ingga. “Indi man ina maglayo kon nagbalhin gid man.”

Wala gilayon makabalos si Mayang. Ginapanulok niya ang matin-aw kag mabaskog nga ilig sang tuboran sang Karit-an. Madugay na niya ginahandom ang mabugnaw nga tubi sa iya tutunlan. Apang sa iya nadunggan, naghuyhoy ang iya mga abaga bisan pa mamag-an na ang iya ginapas-an.

Nagpasalamat sia kay Ingga. Sang magtikang na sia palayo, daw nakabatyag ang lapsag sang iya pagbiya kag naghibi ini gilayon kaangay nga nagaamag sa iya iloy. Bisan mabug-at ang panimuot nga mahamulag sa iya lapsag, nagpadayon si Mayang.

Sang makalampuwas sia sa matag-as nga mga puno sang tipulo sa Iglumboy, inanay sia nga nagdulog sang makita ang pil-as pakadto sa tuboran sang Karit-an. Nagduha-duha sia nga magpadayon. Ginapanganinaw niya ang kabudlay kag katalagman sa pagdulhog sa pil-as nga indi mabayaran sang tinulo nga tubi nga wala man kapat-oran.

Gintangla ni Mayang ang kahawaan. Kinapoy kag hinapo sia sa iya ginlakat. Nagagunom ang kalangitan nga nagapanug-an sang ulan apang wala niya ini ginsapak

kay tatlo na ka semana nga amo sini ang panahon. Madugay na nga nagahulat ang iya tadyaw sa pagbaton sang tubi-ulan.

Ginsukol niya ang kadalomon sang pil-as apang indi matungkad sang iya panan-awan ang sadsaran sini. Nahuman na ang iya hunahuna bisan pa nahibaloan niya nga mahimo niya ikamatay kon magsala ang iya tikang. Nagahimpok ang iya ginhawa samtang hugot ang pag-uyat sa balagon. Inanay sia nga nagdulhog sa pil-as. May pila ka dupa ang kinahanglan niya dulhogon. Ginapanulok na niya ang iya pagtaklad karon nga may unod na ang mga galon nga ginapas-an niya. Wala pa niya matakos ang kabug-aton sini kon may unod na.

Dako ang iya pasalamat sang makatapak sa matapan nga sadsaran sang pil-as. Nagpadayon sia sa paglakat tubtob nga nakadungog sia sang matagsing nga hagong sang mga makina nga ginagamit sa pagtapas sang mga puno. Nadumdoman ni Mayang ang hinun-anon sa wala untat nga pagpanapas sing mga puno sa Karit-an kag kaiping nga mga sitio. Mga tinawo sila sang negosyante nga tagabanwa. Kaupod nila si Dado.

Wala sila sing duga-duga sa pagpukan sang dumaan nga mga puno sang lawaan, yakal, dao, lanete, adlawan, kag tabuyog. Mapag-on ini nga mga kahoy kag malahalón ang bili kon ibaligya. Amo man ini ang mga puno nga nagasupot sang tubi kag nagapalig-on sang duta agod indi matiphag kon maulan.

Nasuboan si Mayang sa iya nasaksihan. Madugay nga tion nga wala sia makabalik diri. Tuman ka layo ang bayhon sang duog sadto nga nagsumalangay sila ni Dado. Halos upaw na subong ang palibot ayhan bangod sang madugay nga tingadlaw kag pagpukan sang mga puno. Nagkalasunog ang mga dahon sang mga kahoy sa tuman nga kainit.

Wala na sia makakita sang mga amo, alibangbang, kag bagangan. Mahipos man ang huni sang mga pispis. Ayhan nagkalamatay na ang mga kasapatan sa tagiti sang tingadlaw ukon nagsaylo kay diotay na lang diri ang mapuy-an nila nga mga puno.

Inanay nga nagpanalibtib sia sa higad sang buklod. Ginakunyang si Mayang kay napakot niya nga malapit na ang tuboran. Apang madasig man ini nga nasal-ihan sang kapaslaw.

Daw tinakluban sia sa iya nakita. Inusisa niya ang kawayan nga tarog apang ilisipon ang tulo sang tubi. Ang sang una nagabusawak nga tuboran, subong maninit na lamang ang nagailig. Nakasalod lang sia sang mainom nga makapaumpaw sang iya mala nga tutunlan kag nag-untat gilayon ang tubod sang tarog. Madako ang pagkangilin niya kay nauyang lang ang iya kabudlay. Ginbasol niya ang iya kaugalingon apang napamatod-an niya nga nagbalhin ang tuboran.

Inanay sia nga naglingkod sa bato sa higad sang nagmala nga tuboran. Malayo ang iya panulok kag mabug-at ang iya panimuot. Wala niya mapunggi ang pagkanawkanaw sang iya mga luha nga nagsimpon sa iya balhas. Daw naghubas man ang iya kusog kag nadulaan na sia sing gana nga magtindog agod magpauli. Luyag lang niya maglingkod.

Ginhukas niya ang alat nga kagina pa niya ginapas-an. Gintungtong niya ini sa matapan nga bato kag gin-untay ang iya mga butkon kag ginliso-liso ang iya mga abaga. Nagahangos sia sa kahapo kag kabudlay sang iya gindulhogan.

Nadunggan niya nga nag-untat ang matagsing nga hagong sang mga makina. Bangod sini nangin maathag sa iya ang katam-is sang kalinong sang palibot. Subong lang

niya naaningal ang mabaskog nga halawhaw sang mga lalaki nga nalipdan sang madabong nga mga kakahoyan sa ubos sang iya ginalingkoran. Ginsundan niya ang mga tingog nga may kaabtik sa iya mga tikang.

Bisan nalipdan ang iya panan-awan, hinali lumaktaw ang pitik sang iya dughan. Amo ini ang nabatyagan niya sang una sila nagsumalangay ni Dado. Nahibaloan niya nga diri gihapon ini nagaobra kaupod ang magulang sini gani naghandom sia nga kuntani iya ini liwat makita. Natumo sa kakunyag ang iya balatyagon sa ini nga panghunahuna.

Sang malapit na sia, nabatian niya ang nagasagawak nga tubi. Nabuhi ang iya paglaom sa iya nabatian. Nagdagon-dagon sia pakadto sa ginhalinan sang mga tingog tubtob nga hinali nagtuhaw sa iya atubang ang bag-o nga tuboran sang Karit-an. Nagasagahay ang matin-aw kag matugnaw nga tubi gikan sa giab nga bato. Kag didto niya nakita ang iya ginakakunyagan.

Si Dado.

Daw bayaan sia sing panimuot. Madugay sila nga nagtulokay tubtob nga naanod kag nalunod sia sa huloy sini nga mga mata. Sa iya hunahuna, nalugho gilayon ang iya ginatindogan kag naalimunaw ang iya kalibutan kag sangatanan.

Nagtampad sa iya si Dado. Nahayag sa iya panulok ang silak sang adlaw nga nagahalok sa hublas sini nga lawas. Si Dado ang una nga nagpukaw sang iya balatyagon, ang iya ginasaghap sa kadulom kag kamingaw sang pag-isahanon, ang iya handom kag dumot sa madugay nga mga dinag-on. Subong niya nahangpan nga si Dado ang matuod nga ginkari niya sa tuboran sang Karit-an.

Nagpalapit sa iya ang ulitawo. Mabatyagan niya ang kainit sang ginhawa sini sa iya guya, ang kaamyon sang alisbong sang lawas sini nga nabulad sa initan, kag ang kailila nga tulok sini nga nagalahos sa iya kaundan. Ang kabug-osan ni Dado nagdala sa iya sang kilas nga nagpanalaytay sa iya lawas kag nagpakurog sang iya unod. Nalingkang ang iya panindog gani ginhakos sia ni Dado agod indi sia matumba. Sang magdapat ang ila panit, nabatyagan niya ang masingkal nga usbong sang lawas sini. Kaangay sia sang kaging nga dahon nga gilayon nagdabdab sa idlab sang ila pagtandoganay.

Hinali sa malayo naaningal niya ang hibi sang iya lapsag nga nagpukaw sa iya sa mayuyom nga dalamgohanon. Nadumdoman niya ang hibi sang iya lapsag sang magbulagay sila nga daw nakabatyag ini sang iya pagbiya. Ang hibi sini kaangay sang matugnaw nga tubi gikan sa tuboran nga nagpalong sang iya kailibgon kag nagpabalik sang iya panimuot kag pangalibutan.

Nanginpadlos sia sa hakos ni Dado kag malig-on nga nagtindog. Ginsauban sia gilayon sang kalinong kag kahayagan, kag ananay nakabatyag sia sang kahilwayan sa kusog nga indi niya makita.

Nag-isol si Dado kag mahugmay nga nagpaumod. Ang maugay sini nga mga mata nakahangop sa kabubot-on ni Mayang nga may butang sa kabuhi nga mas bilidhon kay sa umalagi nga himaya. Ayhan sa masunod nga kinabuhi sa lain nga kahigayonan kag panahon matuman ang iya handom nga sia kag si Dado matingob kag mangin isa lamang. Namat-od si Mayang nga wala sing ikatumbas sang pagpalangga niya sa iya lapsag kag sang dungog nga malahalon nga panublion.

Sa malayo nadunggan niya ang pagsugod sang matagsing nga hagong sang mga makina. May nanawag sang ngalan ni Dado gani maalinaynay ini nga nagtalikod sa iya kag naglakat palayo. Mabatyagan ni Mayang ang kabug-at sang mga tikang sini.

Sang mag-ugdaw ang iya balatyagon, sinalod kag pinuno niya ang dala nga mga galon kag dayon niya paligo. Angay sang nagbangag nga duta, gindawat sang iya lawas ang mabugnaw nga tubi gikan sa tuburan. Sa iya hunahuna wala nagtupa ang kaluwasan nga ulan gikan sa langit apang nabulong ang iya kauhaw sa kabugnaw nga bugay sang duta. Indi pa kuntani sia magpauli apang nagtakas sia gilayon sang madumdoman ang iya lapsag kag ang kahidlaw nga mahakos ini.

Inanay sia nga nagpanalibtib liwat sa masipot nga inas sang buklod pakadto sa pil-as nga taklaron. Nabatyagan niya ang dugang nga kabug-at sa iya likod. Lima ka galon nga puno sang tubi ang iya ginalukdo apang wala niya ini ginbilang. Nahangpan niya ang pagkamalahalon sang dala niya nga tubi. Kabuhi niya ang iya ginbuhis agod may ilimnon sila sa masunod nga mga inadlaw.

Gin-uyatan niya sang hugot ang balagon samtang ginatungtong sa bato ang iya tuo nga tiil. Daw matigpo ang iya ginhawa sa kadirham nga mahulog sa mataas nga pil-as. Amat sia nga nagtaklad tubtob nga pila ka tikang na lamang kag makita na niya ang ibabaw sang pil-as. Inanay nga nagraginit ang ginauyatan niya nga balagon bangod sa kabaskog sang iya pagkuyabot kag kabug-at sang iya ginadala. Nakadapyos ang iya kamot apang gilayon nga nakapanguyabot sia sa balagon tubtob nga nakaabot sia sa ibabaw.

Nalabayan niya ang balay ni Tya Oya. Wala na ini nagpalapit sa iya gani tayuyon ang iya paglakat tubtob nga nakalab-ot sia sa bukana sang Igbatwan.

Nadumdoman niya ang iya lapsag, si Kintoy, ang iya panimalay. Naghandom sia sang tion nga bug-os kag lunsay ang iya kalipay kaupod sang mga ginapalangga niya. Apang indi niya matuhoy ang kabuhi nga nagahulat sa iya sa luyo ni Kintoy. Indi sia mapahamtang kag indi niya mahangpan ang iya ginabatyag. Madunggan niya ang malulo nga tingog sang iya iloy: “Angay sang gugma ang kabuhi matahom apang mapintas kag mapiguson kon ikaw nagaisahanon.” Naghandom sia sang kahagugma nga makaatipan kag makapalangga sa iya kag sa iya lapsag. Mabatyagan niya ang kabug-at sang iya ginapas-an apang nagpadayon sia.

Nagagunom ang kalangitan angay sang iya balatyagon nga indi niya matungkad kay nahandongan ini sang madamol nga gal-om.

Bangod malayo ang iya hunahuna, wala niya matalupangdi ang dako nga bato nga nagaulbo sa iya alagyan. Nasandad niya ini kag nalingkang ang iya panindog, kag sa kadasig sang hitabo, natumba sia sa tunga sang dalan.

Sa iya paghagmak, nawasi ang mga galon sa alat kag naula ang unod sini. Nasaksihan niya ang pagbulwang sang tubi nga ginbuhisan niya sang iya kabuhi kag ang paglahos sini sa bangag nga duta. Gindab-ot niya ang pinakamalapit nga galon agod saluron sa iya mga palad ang hamili nga tubi apang nagdahog kag nag-ilig lamang ini sa iya mga tudlo. May dako nga pagkangilin nga ginlagas sang iya panulok ang ulihi nga mga tinulo sang tubi.

Nagtangla sia sa kahawaan nga may kaakig nga ginapunggan ang iya hilibion. Namasol sia sa langit nga sa pihak sang iya pagsikway sa pagpakasala, ginadalukan sia sang iya pinangabudlayan. Ang iya tagipusuon natugob sang hibubon-ot sa iya kaugalingon, sa iya kapipit-an, sa iya kabuhi. Mabug-at ang iya panimuot nga pinamulot ang mga galon nga nagkalahulog. Ang iya pagtuo nagtahaw gilayon kaangay sang pagtahaw sang pagpalangga sa iya ni Kintoy gani nakabatyag sia sang pagkangilin sa nauyang nga mga kahigayonan, sa mga handom nga indi na maagom, sa iban niya nga gugma nga wala katumanan.

Sang malapit na sia sa ila kamalig, hinali sia nagdulog. Wala niya ginapaabot ang masugata sa iya.

Si Kintoy nga iya bana mapinalanggaon nga nagahulat sa iya, kag sa butkon sini ang iya lapsag nga inanay naggiho sang mabatyagan ang iya pag-abot.

Wala sing panibi-tibi nga nanangis sia sa iya nasaksihan, ang iya balatyagon natumo sa paghinulsol kag indi matungkad nga kalipay. Nag-ampo sia nga kuntani mawatwat kaangay sang pilas ang iya tagipusuon kag mabunot ang tunok sang iya kaakig kag kaimon, kapung-aw kag kamingaw, kangilin kag kahuyang agod mangin takos kag angay sia nga magmanggad sa pagpalangga sang iya panimalay.

Inanay bumukas ang kalangitan bilang pag-unong sa iya kalisod, kag tumupa gilayon ang madugay na nga ginapaabot nga ulan agod bulngon ang iya tagipusuon kag ang iya kauhaw sa tingadlaw.

***